and the involvement of legal professionals in the educational process, aiming to enhance the preparation of military experts in the field of military law and ensure their successful performance during service.

Key words: *military education, training of military specialists, competence, trends in the development of military education, legal education*

Стаття надійшла до редакції 18.05.2023 р.

УДК 378.04:502]:37.091.33-027.22

DOI HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2023.31.283447

ТЕТЯНА ШКУРА
ORCID: 0000-0002-5087-369X

МАРИНА ДЯЧЕНКО-БОГУН
ORCID: 0000-0002-1209-2120

ЛЮДМИЛА ГОМЛЯ
ORCID: 0000-0002-0462-9338

ОЛЕКСІЙ ОРЛОВСЬКИЙ
ORCID: 0000-0001-7488-2024

ВІКТОРІЯ РОКОТЯНСЬКА
ORCID: 0000-0002-7608-0989

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКТИК У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

Статтю присвячено аналізу ролі навчальних та виробничих практик в системі практичної підготовки. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь, необхідних для майбутньої роботи. Констатовано, що оволодіння сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, високо ефективно сприятиме формуванню у студентів професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, вихованню потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в подальшій практичній діяльності.

Ключові слова: *освітня програма, навчальна практика, виробнича практика, екологія*

Постановка проблеми. За будь-яких умов розвитку суспільства існує потреба у висококваліфікованих фахівцях, здатних самостійно приймати рішення і нести особисту відповідальність за них. Це стосується передусім особистості еколога, професіоналізм і компетентність якого вкрай необхідна не лише для чіткої стратегії охорони навколишнього середовища та посилення контролю за природокористуванням, але є провідною умовою для формування збалансованого природокористування. Враховуючи необхідність розвитку системи підготовки конкурентоспроможних фахівців-екологів, які мають сучасні знання та вміння, виробнича практика є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня та має на меті набуття студентом професійних вмінь та навичок (Виноградський, Виноградська, Шканова, 2009).

Удосконалення підготовки фахівців-екологів, перебуває у прямій залежності не тільки від орієнтації студентів на дану професію, а й від організації їх підготовки до майбутньої професійної діяльності, зокрема під час проходження студентами виробничої практики. Виробнича практика у професійному становленні майбутнього еколога посідає вагоме місце і є одним із найскладніших і багатогранних видів навчальної діяльності студента у вищому навчальному закладі освіти.

Обов'язковою складовою підготовки студентів майбутніх екологів природничого факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка є практичне навчання, метою якого є узагальнення набутих теоретичних і практичних знань, одержання професійних умінь, навичок, що формують фахівця та сприяють поліпшенню якості їх навчання. Підготовка за спеціальністю 101 «Екологія» у навчальному закладі здійснюється за бакалаврським та магістерським рівнями здобувачів освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні проблеми екологічної освіти відображені у працях Л. Б. Лук'янової (Лук'янова, 2006), А. В. Степанюк (Степанюк, 1999), історичні аспекти екологічної освіти й виховання у дослідженнях П. П. Бачинського (Бачинський, 1999). Проблемі професійної екологічної освіти присвячений науковий доробок О. П. Мітрясової (Мітрясова, 2009), С. Д. Рудишина (Рудишин, 2009) і Н. М. Рідей (Рідей, 2011).

Формулювання мети статті. Дослідження особливостей реалізації практичної підготовки майбутніх екологів під час здобування вищої освіти в ПНПУ імені В.Г. Короленка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практична підготовка студентів спеціальності 101 Екологія є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми «Екологія» на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях вищої освіти. Метою такої практичної діяльності є формування в студентів практичної підготовки до здійснення ефективної професійної діяльності. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь, необхідних для майбутньої роботи.

Об'єктами вивчення та діяльності студента під час проходження практик є структура та функціональні компоненти екосистем різного рівня та походження; вивчення антропогенного впливу на довкілля та оптимізація природокористування.

Навчальні практики спеціальності 101 Екологія спрямовані на закріплення теоретичних знань і оволодіння польовими й експериментальними методами вивчення і дослідження екології, формування у здобувачів вищої освіти комплексу знань, умінь та навичок для застосування в професійній діяльності у сфері екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування через практичне навчання.

Важливим елементом професійної екологічної освіти є навчальні польові практики у межах території з різними природними та техногенними умовами. Наприклад, загально-екологічна навчальна практика, яка реалізується наприкінці першого року навчання, є обов'язковим елементом навчального процесу підготовки екологів. Під час проходження практики студент закріплює та поглиблює знання про головні закономірності функціонування літосфери, атмосфери, гідросфери, педосфери та біосфери, про головні екологічні закономірності, про глобальні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення. Теоретичне підґрунтя для практики закладається при опануванні студентами фундаментальних дисциплін таких як: «Загальна екологія та неоекологія», «Гідрологія», «Біологія», «Методи екологічних досліджень»). На практиці передбачено поглиблення набутих знань, закріплення вмінь із навчальних дисциплін, що вже вивчені, отримання випереджальних знань із навчальних дисциплін, що не вивчалися, та формування нових навичок при апробації у польових умовах різних методів та методик екологічних досліджень.

Навчальна ландшафтно-екологічна практика є вагомою ланкою в системі підготовки фахівців екологічного напрямку. Вона відрізняється тим, що природні компоненти вивчаються не окремо, а як взаємопов'язані частини конкретних регіональних та локальних геосистем. Під час проходження цієї практики студенти вивчають екологічний стан природних та антропогенних ландшафтів у польових умовах із метою дослідження та визначення його закономірностей і ступеню впливу на формування екологічного стану довкілля з різною ландшафтною (ландшафтно-екологічною) структурою.

Теоретичне підґрунтя закладається при опануванні студентами фундаментальних дисциплін, які викладаються впродовж двох років навчання («Біоіндикація», «Біогеографія», «Ландшафтна екологія», «Екологія міських систем» та ін.). На практиці передбачено поглиблення набутих знань, закріплення вмінь із навчальних дисциплін, що вже вивчені, отримання випереджальних знань із навчальних дисциплін, що не вивчалися, та формування нових навичок при апробації у польових умовах різних методів та методик екологічних досліджень. Наукова робота студентів під час практики забезпечує формування здатності до творчого вирішення завдань щодо вивчення екологічного стану навколишнього середовища та шляхів його оптимізації, з'ясування ландшафтної структури досліджуваних територій, визначення ступеню трансформації природних ландшафтів та встановлення причини і наслідки цих процесів. Студенти у ході здійснення польових досліджень мають можливість набирати матеріал для підготовки наукових доповідей, статей та курсових робіт.

Традиційно навчальні практики для студентів проводяться у формі виїзних практик. Але в силу останніх подій в нашій країні для організації і проведення «Загально-екологічної навчальної практики» та «Навчальної загально-екологічної практики» для студентів екологів були розроблені дистанційні екскурсії із застосуванням електронних ресурсів Google-class-room, Google- meet, Zoom. З цією метою підготовлені авторські фотопідбірки, презентації, створені відео сюжети за маршрутами екскурсій. Також використані посилання на уже готові науково-навчальні матеріали, які викладачі активно адаптують для проведення віртуальних екскурсій

Наприклад, для студенів першого та другого курсів, на платформі classroom розміщена теоретична інформація про екологічні групи рослин за відношенням до провідних абіотичних факторів та життєві форми рослин. Наведені фотоматеріали прикладів оформлення екологічного гербарію. Окремо описані основні методики проведення еколого-біологічних досліджень, класифікаційні категорії ландшафтів та

ознаки їх виділення, методичні рекомендації щодо проведення лендшафтно-естетичної оцінки території з метою заповідання. Для повноцінного розкриття мети та завдань екскурсій присвячених вивченню особливостей функціонування природних екосистем викладачі використовують науково-популярні відеоматеріали регіонального характеру, що розміщені в інтернетмережі, наприклад: https://www.youtube.com/watch?v=OBQHB-4vtyk – презентація Диканського регіонального ландшафтного парку;

https://www.rivneprod.gov.ua/2020/03/27/roslyny-yaki-ne-varto-vyroshhuvaty-na-prysadybnij-dilyantsi-invazijni-vydy/ – інвазійні види рослин; https://kolo.news/category/dozvillia/3443; https://www.youtube.com/watch?v=E6VnBZ1FpNE – Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Полтавський ботанічний сад», https://www.youtube.com/watch?v=NRal-bJ-ASU – Хорольський ботанічний сад; https://www.youtube.com/watch?v=XcIi3Rld9ck&t=277s – степові первоцвіти Полтавщини; https://www.youtube.com/watch?v=Tbf5vLRTa-g&t=166s – заповідними стежками Машівського краю, (https://www.youtube.com/watch?v=uQ_1N-oscOQ&list=TLPQMDEwNjIwMjBqu6EBQ5H1IQ&index=4) – ландшафти біосферного заповідника «Асканія нова», https://geoknigi.com/map.php топографічні кари регіону та ін.

Для зручності студентів в електронному вигляді викладено електронні варіанти Червоної книги України, Зеленої книги України, Атласу рідкісних рослин Полтавщини та ін.

Для контролю знань використовують тестовий контроль, що дозволяє викладачеві оцінити рівень засвоєного матеріалу кожним з студентів. Окрім того, кожен студент отримує завдання для самостійного виконання. За результатами виконання усіх завдань практики кожен студент представляє звіт із фотоматеріалами на підсумковій конференції. Завдяки таким практикам у студентів відбувається поглиблення набутих теоретичних знань, закріплення вмінь із навчальних дисциплін, що вже вивчені, отримання випереджальних знань із навчальних дисциплін, що не вивчалися та формування нових навичок при апробації у польових умовах різних методів та методик екологічних, ландшафтно-екологічних досліджень. Під час проходження практики студенти закріплюють та поглиблюють знання про основні закономірності функціонування літосфери, атмосфери, гідросфери, педосфери та біосфери, про головні екологічні, ландшафтно-екологічні закономірності, глобальні екологічні проблеми та шляхи їх вирішення. На основі знань, отриманих під час лекцій та лабораторно-практичних занять у здобувачів освіти відбувається формування професійних умінь та навичок, важливих для формування професійних, дослідницьких компетентностей майбутніх екологів.

Звичайно, реалізація практик в умовах реального часу не може порівнятися за ефективністю та результативністю з практикою що реалізується за допомогою методів дистанційного навчання, але враховуючи виклики сьогодення, застосування дистанційних технологій це оптимальний шлях для повноцінної реалізації підготовки високопрофесійного еколога.

Робочими програмами «Виробничої екологічної практики зі спеціальності» на четвертому курсі першого (бакалаврського) рівня освіти та «Виробничої екологічної практики» на першому курсі другого (магістерського) рівня освіти передбачено проходження практик на базі державних, громадських природоохоронних організаціях і підприємствах, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів. Метою таких практик є набуття студентами знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного використання та впровадження в діяльність виробничих комплексів природоохоронних технологій, що сприяють зниженню негативного впливу підприємств на стан об'єктів довкілля та здоров'я населення, підготовка до самостійної практичної екологічної діяльності, закріплення знань, отриманих студентами з попередньо вивчених навчальних курсів.

При формуванні змістового наповнення таких практик важлива роль приділяється питанням поєднання галузевого та територіального принципів у пошуку підходів до розв'язання нагальних екологічних проблем, реалізації державної екополітики. Для студенів спеціальності «Екологія» практики на майбутньому місці працевлаштування є надзвичайно цікавим і водночас вельми відповідальним досвідом, якому передують роки навчання, накопичення фахових знань, які необхідно апробувати. Під час проходження практики студенти знайомляться «з середини» з установами-базами практики, напрямками роботи окремих підрозділів, відділів, цехів, і, що особливо важливо, взяти безпосередню участь в заходах, які проводяться природоохоронними службами, відтак, отримати перший практичний досвід. Серед досягнень варто зауважити також – апробація навичок проведення екологічного моніторингу, організації і проведення природоохоронних заходів, збору аналітичних даних про стан навколишнього середовища, окремих його компонентів. Виробнича практика, як невід'ємний етап підготовки еколога, дозволяє сформувати фахівця у сфері екології та адаптувати його до реальних умов виробництва в ринкових умовах. Теоретичне підґрунтя для практик закладається при опануванні студентами фундаментальних дисциплін: «Екологія міських систем», «Економіка природокористування», «Заповідна справа», «Технологія та екологія харчових виробництв», «Техноекологія», «Екологічна безпека», «Утилізація та рекуперація відходів», «Моніторинг довкілля», «Екологічна паспортизація територій та підприємств», «Нормування антропогенного навантаження на

навколишнє природне середовище»). На практиці передбачено поглиблення набутих знань, закріплення вмінь із навчальних дисциплін, що вже вивчені та формування нових навичок самостійної професійної діяльності. Наукова робота студентів під час практики забезпечує формування здатності до творчого вирішення завдань щодо екологізації діяльності бази практики. Студенти у ході проходження практики мають можливість накопичувати матеріал для підготовки наукових доповідей, статей та кваліфікаційних робіт. Студент-практикант має оволодіти методами збирання, обробки та інтерпретації результатів екологічних досліджень; навичками науково-виробничої, проєктної, організаційної та управлінської діяльності; здатністю до педагогічної та просвітницької діяльності в сфері екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування.

Виробнича практика з оптимізації природокористування реалізується на другому курсі навчання другого (магістерського) освітнього рівня за спеціальністю 101 Екологія. Метою практики є поглиблення, вдосконалення і закріплення здобутих теоретичних знань, отриманих студентами під час навчання в університеті, набуття й удосконалення практичних навичок і умінь за певним фахом для прийняття самостійних рішень в умовах конкретної роботи, оволодіння сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії та формування в них умінь застосовувати набуті знання у професійній роботі. Набуття практичного досвіду застосування системи знань про наукові підходи і принципи оптимізації природокористування; розвивати вміння проведення оцінки ступеня збалансованості природно-господарських систем, з'ясування ролі в цьому процесі заповідного природокористування; набуття навичок обґрунтування напрямків невиснажливого природокористування.

Упродовж проходження практики студенти ознайомлюються з основними задачами оптимального природокористування, принципами класифікації природних ресурсів і управління природними системами, шляхами оптимізації природокористування, підходами до вирішення соціально-економіко-екологічних проблем баз практик, набувають практичного досвіду виконуючи обов'язки еколога.

Таким чином упродовж всього періоду навчання студенти оволодівають знаннями і практичними навичками, які дозволяють працевлаштовуватися на посади головних та галузевих спеціалістів у екологічні установи, лісгоспи, національні природні парки, заповідники і інші природо-заповідні фонди державного значення, а також сільськогосподарські та переробні підприємства.

Список використаних джерел

Бачинський, П. П. (1999). На шляху створення системи екологічної освіти школярів та студентів. *Педагогіка і психологія*, 2, 106-112.

Виноградський, М. Д., Виноградська, А. М., Шканова, О. М. (2009). *Управління персоналом*: навч. посіб. Київ: Центр учбової літер.

Костицька, І. М. (1995). Екологічна освіта в розвинутих країнах світу. *Рідна школа*, 5, 52.

Лук'янова, Л. Б. (2006). *Теорія і практика екологічної освіти у професійно-технічних навчальних закладах*. (Дис. д-ра пед. наук). Київ.

Мітрясова, О. П. (2009). *Теорія і практика інтегрованого навчання хімічних дисциплін студентів аграрного університету*. (Дис. д-ра пед. наук). Київ.

Рідей, Н. М. (2011). *Ступенева підготовка майбутніх екологів: теорія і практика*: монографія. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Олді-Плюс.

Рудишин, С. Д. (2009). *Біологічна підготовка майбутніх екологів: теорія і практика*: монографія. Вінниця: Темпус.

Степанюк, А. В. (1999). *Методичні та теоретичні основи формування цілісності знань школярів про живу природу*. (Дис. д-ра пед. наук). Тернопіль.

References

Bachynskyi, P. P. (1999). Na shliakhu stvorennia systemy ekolohichnoi osvity shkoliariv ta studentiv [On the way to creating a system of environmental education for schoolchildren and students]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 2, 106-112 [in Ukrainian].

Kostytska, I. M. (1995). Ekolohichna osvita v rozvynutykh krainakh svitu [Environmental education in the developed countries of the world]. *Ridna shkola [Native school]*, 5, 52 [in Ukrainian].

Luk'ianova, L. B. (2006). *Teoriia i praktyka ekolohichnoi osvity u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Theory and practice of environmental education in vocational and technical educational institutions]*. (D diss.). Kyiv [in Ukrainian].

Mitriasova, O. P. (2009). *Teoriia i praktyka intehrovanoho navchannia khimichnykh dystsyplin studentiv ahrarnoho universytetu [Theory and practice of integrated teaching of chemical disciplines of agricultural university students]*. (D diss.). Kyiv [in Ukrainian].

Ridei, N. M. (2011). *Stupeneva pidhotovka maibutnikh ekolohiv: teoriia i praktyka [Gradual training of future ecologists: theory and practice]*: monohrafiia. Kyiv: Oldi-Plius [in Ukrainian].

Rudyshyn, S. D. (2009). *Biolohichna pidhotovka maibutnikh ekolohiv: teoriia i praktyka [Biological training of future ecologists: theory and practice]*: monohrafiia. Vinnytsia: Tempus [in Ukrainian].

Stepaniuk, A. V. (1999). *Metodychni ta teoretychni osnovy formuvannia tsilisnosti znan shkoliariv pro zhyvu pryrodu [Methodical and theoretical foundations of forming the integrity of schoolchildren's knowledge about living nature]*. (D diss.). Ternopil [in Ukrainian].

Vynohradskyi, M. D., Vynohradska, A. M., Shkanova, O. M. (2009). *Upravlinnia personalom [Management staff]*: navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi liter [in Ukrainian].

SHKURA T., DIACHENKO-BOHUN M., HOMLIA L., ORLOVSKYI O., ROKOTIANSKA V.
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF PRACTICES IN THE PROFESSIONAL TRAINING SYSTEM OF FUTURE ENVIRONMENTALS

The article is devoted to the analysis of the role of educational and production practices in the system of practical training. Students' practice involves the continuity and sequence of its implementation while obtaining the necessary and sufficient amount of practical knowledge and skills necessary for future work. It was established that mastering modern methods, forms of organization and tools of work in the field of their future profession will highly effectively contribute to the formation of students' professional skills and abilities for making independent decisions during specific work in real market and production conditions, fostering the need to systematically renew their knowledge and creatively apply them in further practical activities.

It is recognized that the implementation of practices in real-time conditions cannot be compared in terms of efficiency and effectiveness with practices implemented using distance learning methods, but taking into account the challenges of today, the use of distance technologies is the optimal way to fully implement the training of a highly professional ecologist.

Key words: *educational program, educational practice, production practice, ecology*

Стаття надійшла до редакції 03.04.2023 р.